

Dňa 9. novembra 2010 nás zastihla smutná správa o odchode našej kolegyne PhDr. Eleny Várossovej, CSc. Patrila k zakladateľskej generácii pracovníkov Filozofického ústavu SAV, ktorý zostal jej jediným pracoviskom. Bola našou prvou ženou filozofkou a veľkou dámou slovenskej filozofie. Všetci, ktorí ju poznali, vedia, že bola filozofkou „z presvedčenia“. Byť filozofom z presvedčenia znamená, že sa človek nedokáže vzdať vášne premýšľať, nemôže nebyť zasiahnutý dianím, nemôže byť ľahostajný k veciam, ľuďom a ich konaniu ani k tomu, akým spôsobom sa filozofuje. Hoci bola povahou tolerantná a ústretová, v týchto veciach nepoznala pardon. Bola totiž človekom angažovaným a osud nášho ústavu a slovenskej filozofie jej vždy ležal na srdci.

Filozofom možno byť v každej dobe, ale nie každá doba praje filozofii tak, aby samotní filozofi nemali problém s tým, ako nimi byť. Elena Várossová prežila väčšinu svojho života v dobe, ktorá nepriala slobodnému verejnému premýšľaniu alebo, ako by povedal Kant, verejnému používaniu individuálneho rozumu, a rozvoj filozofovania viazala na vopred určené koľaje. Predpísanému pohybu po takýchto vopred stanovených koľajach sa Elena Várossová úspešne vyhýbala, vždy sa snažila položiť svoju vlastnú, aj keď možno vedľajšiu koľaj. Vydala sa na cestu skúmania filozofie slovenského obrodenia, ktoré spracúvala v nadväznosti na európske osvietencko-romantické myslenie, pričom dokázala vidieť stromy slovenského myslenia v lese európskej filozofie. Rozhodne odmietla ideologizačné skresľovanie dejín slovenského filozofického myslenia. Aj filozofické myslenie slovenských vzdelancov vnímala v jeho ideovej bohatosti a rozmanitosti: Popri Štúrovi a Hurbanovi venovala pozornosť aj Launerovi a Lajčiakovi. Prispela do reedície renomovaných Überwegových *Dejín filozofie* i do projektu *Philosophie in Österreich (1820 – 1880): Verdrängter Humanismus – Verzögerte Aufklärung*. Editovala antológiu zo svetovej, ako aj z českej a slovenskej filozofie. Bola znalkyňou francúzskej, osobitne existencialistickej, ale aj nemeckej klasickej filozofie. Požívala uznanie tak domácej, ako aj európskej filozofickej komunity. Bola nositeľkou Herderovej ceny a Zlatej plakety Ľudovíta Štúra Za zásluhy v spoločenských vedách. Jej poslednou knihou, uverejnenou v roku 2005, je *Filozofia vo svete – svet filozofie u nás*. Je to kniha návratov, kolekcia štúdií publikovaných počas jej života a roztratených v zborníkoch a periodikách. Vypovedá o jej filozofickej senzibilitate, o problémoch, ktoré ju zamestnávali, ako aj o štýle a slovnosti jej filozofovania.

Elena Várossová bola mysliteľkou v tradícii osvietenstva, verila v pokrok, v univerzálnu humanitu, ako aj v to, čo sa kedysi vzletne nazývalo pravdou, verila, že napriek všetkým nepriazňam a katastrofám pravda napokon zvíťazí. Bola presvedčená, že pravda nemôže byť diktátom a vládou dogmy, lebo pravda je vecou otvorenosti, spochybňovania a hľadania. Pravda je procesom – skúmovým a pýtavým hľadaním lepšieho a vhodnejšieho, nikdy nie je nespochybniteľným spoznaním najlepšieho a jeho násilným uvádzaním do života.

Životným úsilím Eleny Várossovej bolo nerezignovať na sokratovské poslanie filozofie: starať sa o veci človeka a nabádať k ostrážitosti pri výbere prostriedkov uskutočňovania cieľov. Zároveň sa vždy mala na pozore pred prílišným kultúrnym partikularizmom a svoje myslenie orientovala na hodnoty univerzálnej ľudskosti.

Tibor Pichler